

Thema: De uitdaging van het Antropoceen

Kwaliteit van leven in het Antropoceen

Ingrid Robeyns

Het Antropoceen roept nieuwe ethische vragen op. Een belangrijke vraag is hoe we over onze levensstijl en kwaliteit van leven moeten nadenken, gegeven wat planetaire rechtvaardigheid van ons vergt. Is het in het Antropoceen mogelijk voor mensen om een hoge kwaliteit van leven te hebben en tegelijkertijd ook rechtvaardig te handelen?

Faire aandelen in emissies

Op het eerste gezicht lijkt er een scherpe tegenstelling te bestaan tussen rechtvaardig handelen in het Antropoceen en het behoud van de levensstandaard die we op dit moment genieten. Rechtvaardig handelen houdt namelijk in dat we van de ecologische hulpbronnen niet meer gebruiken dan ons faire deel. Wat dat faire deel precies inhoudt, is onderwerp van de academische en maatschappelijke debatten over klimaatbeleid, waaronder ook de klimaatethiek. Maar wat men ook kiest als het faire deel, in alle scenario's ligt dat faire deel ver onder de per capita emissies die inwoners van Nederland en andere rijke landen zich momenteel veroorloven. Volgens berekeningen van Lucas Chancel en Thomas Piketty (2015) zouden we bij een fair deel van de resterende emissies die binnen het Parijsakkoord vallen, per capita en per jaar 1,3 ton CO₂-equivalent kunnen uitstoten tussen nu en 2100. Momenteel liggen de consumptie-gebaseerde emissies in West-Europese landen rond de 10 ton per persoon per jaar; in de Verenigde Staten is dat nog een flink stuk hoger. Eén ding is duidelijk: wat de precieze invulling van 'het faire deel' ook precies is, de opdracht die ons te wachten staat is enorm.

Is onze levensstandaard in gevaar?

De vraag die ik in deze bijdrage centraal wil stellen, is wat de noodzaak om emissies te reduceren betekent voor onze levensstijl en kwaliteit van leven. Het

is helder dat de gevolgen van klimaatverandering, als ook de rechtvaardigheidsplichten die mensen hebben om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen, vergaande gevolgen hebben voor onze levensstijl. Dit wordt helder als we concreet maken wat er binnen ons faire emissie-aandeel mogelijk is. Laten we ervan uitgaan dat we op korte termijn onze emissies moeten zien terug te brengen tot 3 ton per persoon per jaar. Wat kunnen we doen binnen dit emissie-budget gegeven de huidige staat van de technologie en de manier van produceren?

Laten we beginnen met voedsel. Schattingen voor het Verenigd Koninkrijk stellen dat een veganistisch dieet zo'n 1,06 ton CO₂-equivalente emissies vergt per persoon per jaar. Voor een vegetarisch dieet is dit 1,4 ton, en wie gemiddeld 100 gram vlees per dag eet, komt uit bij 2,63 ton (Scarborough et al., 2014). Dan hebben we het nog niet gehad over kleren, transport, verbruik van spullen (van plastic tasjes tot fietsen en computers) en alle andere zaken die deel uitmaken van ons consumptiepatroon. Een lange intercontinentale vlucht impliceert wel 2 tot 4 ton emissies per persoon (afhankelijk van, onder andere, het type vliegtuig, of er tussenstops gemaakt worden, en welke effecten men precies berekent).

Deze cijfers zijn behoorlijk ontzuenderend. Een voor de hand liggende vraag is of het niet mogelijk is via technologische verandering, door bijvoorbeeld de energietransitie te versnellen, dezelfde levensstijl te behouden maar op een broeikasgasarme of broeikasgasvrije manier. Om die vraag te beantwoorden, helpt het om een onderscheid te maken tussen drie types consumptie.

De eerste categorie gaat over consumptievormen waarbij we dezelfde consumptie kunnen genieten op een broeikasgasvrije of broeikasgasarme manier. Bijvoorbeeld, de overgang van elektriciteit die opgewekt wordt door fossiele brandstoffen naar elektriciteit die door zonne- of windenergie wordt opgewekt. Of het vervangen van onze benzineauto door een elektrische auto. De tweede categorie heeft betrekking op vormen van consumptie die vervangen kunnen worden door klimaatvriendelijker alternatieven, maar die wel een aanpassing van onze voorkeuren vergen. Bijvoorbeeld, de overgang van een dieet gebaseerd op vlees naar een vleesarm, vegetarisch of veganistisch dieet. Dit gaat

voor vele mensen niet zonder slag of stoot: als ze erg gesteld zijn op vleesgerechten, zal het een aanpassing van hun culinaire preferenties vergen voordat ze net zo tevreden zullen zijn met vegetarisch eten. We weten dat gedragsveranderingen niet eenvoudig zijn. Maar mits er een transitiefase in acht wordt genomen, is dit in principe mogelijk, al helemaal als deze gedragsverandering ondersteund wordt door de omgeving slimmer in te richten, bijvoorbeeld door in organisaties vegetarisch eten als de 'default' aan te bieden.

De grootste uitdaging ligt bij het derde type consumptie: daar waar we vooralsnog geen goed substituuat voor hebben. Hét voorbeeld is vliegen. Als we ervan uitgaan dat de berichten van ingenieurs kloppen dat er voor het einde van deze eeuw nog geen uitzicht is op klimaatvriendelijke vliegtuigen die intercontinentale afstanden kunnen overbruggen, betekent dit dat vliegen een vorm van consumptie is waarvoor nog geen klimaatvriendelijk substituuat bestaat. Op korte afstanden kan geïnvesteerd worden in een beter en sneller spoorwegnet, maar voor velen is dit geen aantrekkelijk alternatief voor de snelle (en vooralsnog zeer goedkope) vluchten naar Zuid-Spanje of Griekenland, en al helemaal niet voor vluchten naar Bali of New York.

De conclusie is daarom dat zonder massale opslag van CO₂ of andere vormen van negatieve emissies de mensen in welvarende landen zeer snel radicaal moeten overgaan op een broeikasgas-arme levensstijl. En de grote vraag is: zijn we daartoe bereid? Zijn we bereid te stoppen met vliegen, de auto te laten staan of te sparen voor een elektrische auto, over te gaan op een grotendeels plantaardig dieet, minder spullen te kopen, en tot alle andere veranderingen die nodig zijn om onze voetafdruk te minimaliseren? Als over klimaatbeleid op democratische manier beslist wordt, zullen we dan bereid zijn onze levensstijl aan te passen om het leven in het Antropoceen leefbaar te houden, ook voor generaties die na ons komen en mensen die in kwetsbare gebieden leven?

Anders denken over 'kwaliteit van leven'

Aan de ene kant is het belangrijk dat we ons de ernst realiseren van de uitdaging om over onze levensstijl na te denken. Aan de andere kant is het belangrijk dat we nadenken over de vraag óf, en hoe, deze uitdaging ook

een positieve wending kan krijgen – niet alleen omdat dit relevant is om te weten, maar ook omdat een positieve interpretatie van de uitdaging onze levensstijl aan te passen, de kans vergroot dat we bereid zullen zijn de nodige keuzes te maken: individueel, collectief, én politiek.

De aanpassing van onze levensstijl die het Antropoceen vergt, leidt niet noodzakelijk tot een vermindering van onze kwaliteit van leven. Dat hangt ervan af hoe we dat begrip invullen. Als we kwaliteit van leven reduceren tot de materiële basis van welzijn, of tot de mate waarin we onze consumptieve wensen kunnen vervullen, dan wordt het erg lastig om de overgang naar een klimaatvriendelijkere levensstijl te maken zonder dat onze kwaliteit van leven zal afnemen. Want een focus op materiële welvaart gaat bijna altijd samen met een grotere belasting van de atmosfeer en de ecosystemen. En een focus op het vervullen van onze voorkeuren, betekent dat als we wel zouden willen vliegen of vlees eten, ons welzijn vermindert indien de overheid bijvoorbeeld een vleesbelasting of vliegbelasting invoert.

Maar als we kwaliteit van leven invullen op basis van de capabilities-benadering, dan ontstaat er een mogelijkheid om deze spanning op te lossen (Robeyns, 2017). Capabilities zijn de mogelijkheden die we hebben om te zijn wie we willen zijn en te doen wat we willen doen, *na de nodige collectieve reflectie*. Indien we een maatschappelijke discussie starten waarbij we meer nadruk leggen op de niet-materiële dimensies van kwaliteit van leven en minder op de klimaatbelastende capabilities, dan kunnen we dezelfde kwaliteit van leven behouden en toch ook rechtvaardig handelen in het Antropoceen. We zullen onszelf ervan moeten overtuigen dat we, bijvoorbeeld, een goede kwaliteit van leven krijgen met meer tijd voor sociale relaties, niet-vervuilende hobby's, en met tijd doorbrengen in de natuur, in plaats van het klimaatbelastende consumeren dat we nu te veel doen.

Echter, dit is geen gemakkelijke opgave. Want het vergt een discussie over levensstijl en kwaliteit van leven, en dat kan alleen maar als we het idee loslaten dat iedereen daar volledig zelf over kan beslissen, zonder maatschappelijke discussie. Een planetair perspectief waarin we nadenken over hoe we een goede kwaliteit van leven kunnen hebben zonder rooibouw

te plegen op de Aarde, maakt echter snel duidelijk dat we die fase van onbeperkte individuele vrijheid achter ons moeten laten.

Prof. dr. Ingrid Robeyns is als hoogleraar Ethiek van Instituten verbonden aan de Universiteit Utrecht. Zij geeft momenteel leiding aan het Fair Limits project, waarin de ethische wenselijkheid onderzocht wordt van een samenleving die gekenmerkt wordt door bovengrenzen in het gebruik van materiële hulpbronnen (www.fairlimits.nl). Deze bijdrage is mogelijk gemaakt door het Horizon 2020 Onderzoeks- en innovatieprogramma van de European Research Council (overeenkomst 726153).

Literatuur

Chancel, L., & Piketty, T. (2015) *Carbon and Inequality: From Kyoto to Paris*. Paris School of Economics: Mimeo. Online: <http://piketty.pse.ens.fr/files/ChancelPiketty2015.pdf> (laatst geraadpleegd 1 november 2018)

Robeyns, I. (2017) *Freedom and Responsibility - Sustainable Prosperity through a Capabilities Lens*. CUSP Essay series on the morality of sustainable prosperity, London: Center for the Understanding of Sustainable Prosperity. Online: <https://www.cusp.ac.uk/themes/m/m1-4/> (laatst geraadpleegd 1 november 2018).

Scarborough, P., Appleby, P.N., Mizdrak, A., Briggs, A.D.M., Travis, R.C., Bradbury, K.E., & Key, T.J. (2014) Dietary greenhouse gas emissions of meat-eaters, fish-eaters, vegetarians and vegans in the UK. *Climate Change*, 125, pp. 179–192.

Thema: De uitdaging van het Antropoceen

De relatie van de huidige en toekomstige generaties met de aarde volgens de Verenigde Naties

Otto Spijkers

Deze bijdrage onderzoekt de belangrijkste verklaringen van de Verenigde Naties over duurzame ontwikkeling, om te zien hoe daarin de relatie tussen mens en aarde wordt benaderd. Wat opvalt is dat de aarde over het algemeen wordt gezien als een gigantische natuurlijke hulpbron, bedoeld om door huidige en toekomstige generaties mensen te worden geconsumeerd, en niet als iets dat respect afdwingt ongeacht de waarde ervan voor de mens.

Introductie

In de inleidende bijdrage van dit themanummer, getiteld “Naar een ethiek van het Antropoceen”, schrijft Sjaak Swart onder meer dat in het denken over de Antropoceen “steeds meer normatieve vragen aan de orde komen, die betrekking hebben op de plaats van de mens op en haar relatie met de aarde”. Immers, zo gaat hij verder, “als de mens zoveel invloed heeft op de aarde dat zij als een geologische kracht kan worden beschouwd, dan impliceert dat ook een verantwoordelijkheid over de keuzes die we als mensheid maken.”

Als we het hebben over normatieve vragen en verantwoordelijkheden van mondiale omvang, dan komen we al snel terecht bij de enige mondiale volksvergadering die we hebben: de Verenigde Naties (VN). In deze bijdrage wordt daarom onderzocht wat de morele onderbouwing is van mondiaal beleid inzake duurzame ontwikkeling, zoals overeengekomen binnen de VN. Is die antropocentrisch, dat wil zeggen gericht op intra- en intergenerationele rechtvaardigheid, of staat